

Iñaki Zabaleta Urkiola

Euskal herritar kultura kontserbadoreagoa

Bi mila eta laugarren urteak, kulturaren alorrean, albiste on, erdi on, eta txar batzuk ekarri dizkigu eta, halaber, aurreko urteetatik zetozen berezitasun batzuk nabarmenduagotu ditu. Horrela esanda, deus berririk ez.

Berezitasun areagotu horien artean ikusten dut *euskal herritar* kultura gero eta kontserbadoreagoa dela, gero eta instituzionalizatuagoa. Horren azpian dauden kausak hainbat dira, seguru, baina nik nahiko aurrean jarriko nituzke bakan batzuk. Bide batez, nola eta «euskal kultura» deiturak bere barnean zeraman «euskalduntasun» esanahia galduz doanez (eztabaida dugu oraindik egiteko honetaz), «euskal herritar» formula erabiliko dut hemen, behin-behingo, alderdi espaziala markatuz. Izan ere, nire lerro hauek ez baitira euskaldun kulturara soilik zuzenduko, baizik baita erdaldun kulturetara ere.

Azken urte hauetan, lehiakortasuna eta merkatu-borroka handitzean, kulturaren produkzio eta zabalkundeak diruaren behar handiagoa izan du eta horrek egile eta eragileen sorkuntza, ausardia, berritasuna eta interpelazioa moteldu ditu, «segurolatarrak» bihurtu dira. Gainera, EAE, Nafarroa eta Iparraldea gobernatzen dituzten alderdi nagusiak kontserbadoreak dira, populuzale itxurakoak izan arren, eta kasu batzuetan nahiko eskuindarrak (partehartzaile diren beste alderdi politiko txikiagoen eragina ez da oso handia *euskal herritar* kulturaren bizitzan, apika). Nazioartetik etorri den olatu eskuindarrak ere hemen ondorioa izan du. Beraz, 2004ko urte honetan *euskal herritar* kultura kontserbadoretu egin da, eta instituzioen laguntza onarpen eta aitortza ofizialaren zaletuagoa bihurtu da. Horixe da aipatu berezitasunaren beste arrazoi bat: kultur

jarduera guztietan sariak eta omenak daude, barra-barra, zernahi motatakoak, erakundeek eta agintariek emanak, eta badirudi autore, egile eta eragileak horien irrikan dau dela, gutziatsu, agian sinetsirik kultur gile hobeak direla, edo hobetzat hartuko dituztela kulturaren merkatuan, sariak, diplomak eta txapelak (ez zapelak, gure herrian esan bezala, txikiak baitira) eskuetan izanik. Ondorioz, kultur egileek oso otsein, miazkatzaile, jokatzeko dute gobernukoekin, edozein dela hau. Ez da harritzekoa, kulturaren alorreko enpleguak baldintza eskasak izaten baititu eta, orokorrean, kontratuak behin-behinekoak, autonomoak eta lanaldi erdikoak izaten baitira, Eurostat-ek berriki argitaratutako txosten batean dioen modura. Beraz, lausengugile izatea komeni zaie kultur gileei eta idazleei, subentzio eta sariaren merkatua txikia izan eta txikiagotu baitaiteke. Banitateak ere bere tokia du.

Ez da deus berririk, egia esan. 1975. urteko otsailean *Anaitasuna* aldizkarian argitaratutako «Panpina ustela manifestua»-n K. Izagirre eta B. Atxagak zioten eta zeuden «sariketa literarioen aurka, beren zentzugabekeriak idazleak zapuztu ta ito egiten dituztelakotz». Letra txikian eta parentesi artean esanda, ez dakit, bada, Atxagak zer pentsatuko duen orain orduan esandakoaz. Nik ere jaso ditut subentzio eta sariak, pozik jasoak gainera, beraz, ez nadin gehiegi lekutu, alboratu, neure pardela jaso gabe.

Zeharbidez esanda, bitxia da, gainera, ikustea, urte asko ez dela beren buruak muturreko ezkertiar bataiatu zituzten hainbat eta hainbat direla gaur egun kulturaren instituzionalizatzearen ideologoak eta teknikariak (erraus-tegiekin bezala). Beren ultraezkertiar itxuretako garaietan egokitasun ideologikoaren labelak banatzen zituzten horietako asko dira gaur egun agintari kontserbadoreen adi-tuak. Orduan bezala orain, «ongi kokatuak». Nire ustez, gobernu alderantz eman duten jauzia ikusirik, ez dakigu non zegoen beren egia, aspaldiko ezkertiaritasun hartan edo oraingo erakundetasunean. Deus berririk ez, edonola ere, gizakiaren historian. Nire aldetik, lehengoaren antzekoan gaude, ultraezkertiar haiek ezten modura eta guk, ber-ritz, poztasunez hartzen genuen «sozialista-humanista-kul-turalista» deitura arrunt harekin jarraitzen dugu.

Euskal herritar kulturaren kontserbadoretze honen adibide argi bat dugu herrietako jaien eredian sartu edo bultzatu nahi dituzten aldaketak. Lehendik dakigu Donostiako Semana Grandea oso instituzionalizatu eta kontserbadorea dela, eta Odon Elortzak eta bere zinegotziek, sozialista deitura izan arren, nahiko jai-eredu eskuindarra ezartzen dutela, hiritarra ikusle geldoaren paperean ezarri. Baina aurten Bilbon egon da auzia, aurreko urteetan ere saiatua. Iñaki Azkuna alkateak eta bere kultur zinegotziak, zentsura praktikan jarri dutenak, presioa egin dute Aste Nagusiaren eredia aldatzeko eta instituzionalizatzeko. Aitzakiak, itxurazkoak gainera, franko eman dituzte, baina azpi-azpian helburua garbia zen: jai-eredu herritarra aldatzea, kontrolatzea. Zorionez, konpartsek eta hainbat kultur eragilek aurre egin diote erasoari eta, beharrezko egokitzapenak sartuz, lortu dute bilbotar jai-eredu jator, herrikoi, zabal eta guztientzakoa mantentzea. Adi egon beharko da, hala ere, zeren Azkuna alkateak, Osakidetza-ko buru izan zen urte luzeetan euskara baztertuta mantendu zuen pertsona berak, ez du amore emanen.

Gogoeta eta kritikarako ahapaldi eta adibide horiek idatzita, albiste positiboen garaia ere bada. Horien artean jartzen dut Kulturaren Euskal Plana. Miren Azkaratek irailaren 29an aurkeztu zuen Bilbon jendaurrean eta azaroaren 4an Eusko Legebiltzarrean. Beraz, oraindik onartu gabe dago. Gaztelaniazko eta euskarazko dokumentuak, txosten sektorialekin batera, jaitsi ditut internetetik eta irakurketa luze samarra eman diet. Nire ustean, kulturaren inguruko edozein plan izatea hobe da gabe egotea baino. Alde horretatik dator ikusten diodan lehen positibotasuna. Baina esperantzari «lehakumea» (Leitzako berba) soilik ireki diot, planak egitea beharrezkoa den neurri berean baita erraza (Juan Inazio Perez UPV-EHUko errektoreak, EIRE elkartearen *Eireka* aldizkarian dio plan estrategiko bat ordu batean egin daitekeela; hori gehiegitxo da, agian). Gainera, aurrekariak ez digute fruitu onik utzi: Euskara Biziberritzeko Plana, Kultura Sail berak atondua, erdizka eta gaizki bete da; Osakidetza eta Ertzaintza euskara, kultura plan berri honetako ardaztat aitortua,

missing dago, 25 urteko autonomia-aroan abertzaleak omen direnak sail bi horietan arduradun egon ondoren. Esperantza konfiantzaren etsai baita gehienetan, eta abertzale izateak deus gutxi bermatzen baitu euskarazko kulturean, diskurtso politiko boto-biltzailea zabaltzea ez bada.

Beste alde on batetik, iruditzen zait kultur plan honetan ahalegin berezia egin dutela euskarazko kulturaren garapenari bidea zabaltzen. Horretarako dago zazpigarren ardatz estrategikoa, «Kulturgintzan euskararen erabilera indartzea», zazpi lehentasunezko jarduera-ildorekin eta hamasei jarduerarekin. Alabaina, ez da aski, erro-eroko oker bat baitauka, nire ustez: euskarazko kultura kategoria bat, zati bat soilik da plan honetan, ez osotasun bat, unibertso bat. Akats hori lehen aurkezten eta ezartzen da, «Kulturaren eta kontzeptuen esparrua», non oinarri teoriakoak isurtzen diren. Jatorrizko idazkuntza gaztelaniaz egin denez, «vasquidad», «vasquismo», «vasco» eta antzeko beste kontzeptu batzuk karga eta ondorio handiak dituzte euskarazko kulturarentzat eta bertsiorentzat; eta erronkatu beharko genituzkeela uste dut.

Beraz, garbi esaten ez bada ere, erraz igartzen da Kulturaren Euskal Plana «Gaztelaniazko Kulturaren Euskal Plana» dela, non «vasco/euskal» adjektiboak *euskal herri-tar* eta/edo *EAEtar* esan nahi duen, kasuan kasu. Guk behar duguna da «Euskarazko Kulturaren [Euskal] Plana»; eta gaztelaniazko planarekin partaidetza egin «ez berbazko kultur sektoreetan». Bestela, euskarazko kulturak ez du garapen iraunkorrik izango. Horretan ari da gizartetik sortzen den euskalgintza, eta baita Euskararen Gizarte Erakundearen Kontseilua, «Euskararen Unibertsoa» izeneko Jardunaldietan oin hartu zuena. Gainera, Miren Azkarate-ren Planean lagundu eta parte hartu dutenen zerrenda ikustean, iruditzen zait Kontseilua eta euskalgintzako hainbat sektore garrantzitsu ez direla agertzen. Ez al da ideologiarengatik bazterketa izango...

Goazen aurrera. Jarraian aipatuko dudan albistea ez da ona, ezta txarra ere, kontserbadoretzearen ildo berri-kusteko aitzakia baizik. Guggenheim Museoa, 2004an

ezagutzera emandako informazioan, 874.807 bisitari izan zituen 2003an, aurrekoan baino %3 gehiago; eta autofinantzaketa %70era iritsi zen. Azken kontzeptua nola xehatzen duten jakin nahi nukeen arren, datuek positiboak dirudite eta informazioak ez du interes berezirik sortu. Ez da beharrik ere, baina gogoratzen naiz, bai, Guggenheim «euskal euskaldun» eta «euskal erdaldun» kultur egile eta eragileen kritika-zakua izan zela hasieran. Hori zen kulturalki eta politikoki «egoki» garai hartan (onkeriarik izan gabe) eta idazle —ia denok gara idazle, merkea baita ofizioa— eta kulturgile —are arruntagoa— bakan batzuk soilik idatzi genuen hedabideetan haren alde, Bilboren berrikuntza integralak behar zuen indarguneetako bat bihur zitekeelako. Gero, betiko legez, orduko kritikatzailak, korrektotasun politikoak esaten duen legez, miresle eta aldeko bihurtu ziren, Euskal Herrian askotan gertatu dena. Bejondaiela, bejondaigula.

Otsailaren 23-29 bitartean *Periferia* izeneko Topaketak egin ziren Bilbon; idazleak, pentsalariak —nor dira horiek—, artistak eta musikagileak bildu ziren. Zeren periferia? Nondik begiratuta? Euskal kulturaren ere badago zentro bat, erdaraz egindakoa (gaztelaniaz nahiz frantsesez). Alde horretatik begiratuta, euskarazko kultura periferia da. Baina nago, euskarazko kulturaren barrenean ere badagoela beste zentro eta, jakina, beste periferia bat ere. Euskarazko kulturaren periferian kokatzen dira/dituzte «ezker abertzaleko eta inguruko idazle eta kulturgileak» eta erdian erakundeek beren altzo amultsuan hartutakoak. Bilbon, euskarazko zentrokoak zeudela uste dut, ez periferiakoak. Noizbait aztertu beharko dugu Euskal Herrian, ideologia politikoaren aitzakian, euskal kulturaren alorrean egin den diskriminazioa, jada usaintsua.

Albiste txarrak ere izan ditugu. Nola ahaztu joandako Martin Ugalde, Andolin Eguzkitza, Iñaki Uriarte, Manex Goihenetxe eta Agustín Zubikarai, beste batzuen artean. Halaber, nola gogotik kendu hainbat errepresio-ekintza, Alfonso Martínez Lizarduikoaren atxilotetaren modukoak, eta hainbat epaiketa-prozesu eta prozesatu injustu (izenik ez dut jartzen, ezjakintasunagatik inor kanpoan uzteko

beldurrez, baina denak sartzen ditut hemen). Hedabideen alorrean, azken urteetako aroari so eginez, *Ardi Beltza* izan zen lehenik, *Egin* egunkari eta irriatiarena geroago eta *Euskaldunon Egunkaria*-rena azkenaldera. Elkartasuna ere zabaldu da, indartu da; hala ere, penagarria da ikustea, kultur errepresio horren aurrean, EAEko erakunde, eragile eta agintari frankok «on eta gaiztoen» arteko bereizketa egiten dutela eta ideologia politikoa sartuta dagoela kulturaren solidaritatean, *Ardi Beltza* eta *Egin* egunkari eta irriati-koak bazterrean utziz, adibidez.

Dena den, itxaropenaren haizea berriz goratu omen da, eta bakea ez omen dute ehiztariak oraindik hil. Usoak ere zikinak dira, ez dezagun ahaztu.¶